

1. Xana hi hina vamani?

Khomixini ya Ntiyisa Vubindzu bya Vantima lebyi Anameke (“Khomixini ya B-BBEE”) yi tumbuluxiwile tanihi vandla eka vulawuri bya Ndzawulo ya Mabindzu, Vumaki (“the dtic”) hi Nawu wa Ntiyisa Vubindzu bya Vantima lebyi Anameke wa No. 53 wa 2003 tanihi leswi wu cincaweke hi Nawu wa Ntiyisa Vubindzu bya Vantima lebyi Anameke wa No. 46 wa 2013 (“Nawu wa B-BBEE”). Ntirho wa yona wu katsa ku langutisisa ku simekiwa ka Nawu wa B-BBEE na ku teka goza ehenhla ka maendlelo ya vuxisi.

2. Xana Nchumu wa Nhluvukiso wa Ikhonomi ya Vanhu wu katsa yini?

Hi ku ya hi ndzimana ya 7 ya Xitatimente xa 000 xa Tikhodi ta Maendlelo Lamanene (Tikhodi), yin'wana ya minchumu leyi kombisiweke ku hatlisisa ku nyika vanhu vantima matimba i Nhluvukiso wa Ikhonomi ya Vanhu (SED) lowu kumekaka eka Xitatimente xa 500.

Vandla rin'wana na rin'wana leri pimiweke lembe rin'wana na rin'wana ri laveka ku ngenhisa xiave xo ringana 1% ya Phurofithi leyi Salaka Endzhaku ka Xibalo(NPAT) kumbe 0.1% ya mpimanyeto lowu averiweke , tsengo hinkwawo kumbe ntirhiso wa mavandla lama lawuriwaka hi Xitatimente xa 004 (lexi tlhelaka xi vuriwa khadirankutlunya ro hlawuleka), ehenhla ka migingiriko ya nhluvukiso wa ikhonomi ya vanhu leyi nga ta endla leswaku vanhu vantima va kota ku fikelela ku nghena eka ikhonomi.

Swiave swa SED swi na mihlengo ya mali na leyi nga riki ya mali leyi sunguriweke na ku simekiwa hi ku vuyeriwa vavuyeriwa na xikongomelo xo kondletela migingiriko yo endla miholo eka vavuyeriwa lava ku kongomisiweke eka vona.

Ku tekeriwa enhlokweni, kwolomu ka 75% ya nkoka wa nhlengo wa SED hi xitalo wu fanele wu vuyeriwa vanhu vantima. Loko ehansi ka 75% ya nkoka hi xitalo wa xiave xa SED ku vuyeriwa vantima hi ku kongomisa, i nkoka wa xiave lexi endlweke ku andzisiwa hi phesenteji leyi vuyeriwa vanhu vantima, yi tekeriwaka enhlokweni.

3. I mani a faneleke ku simeka Migingiriko ya Nhluvukiso wa Ikhonomi ya Vanhu?

Xitatimente xa 500 xi fanele xi simekiwa hi swiyenge hinkwaswo swa mfumo na mavandla ya mfumo, mavandla hinkwawo lama endlaka migingiriko ya ikhonomi na swiyenge swa mfumo na/kumbe mavandla ya mfumo, na mavandla lama lama endlaka migingiriko ya ikhonomi na mavandla lama pimiweke hambikuri hi ndlela yo kongo isa kumbe yo ka yi

nga kongomisi.

4. Swikombiso swa Migingiriko ya Nhluvukiso wa Ikhonomi ya Vanhu

Xa nkoka eka Xitatimente xa 500 i mhaka yo endla mali eka migingiriko leyi nga ta simekiwa. Laha hansi i nxaxamelo lowu nga helelangiku wa migingiriko leyi ringanelaka ya migingiriko yo endla mali hi xikongomelo xo tekeriwa enhlokweni hi SED:

- (a) Migingiriko ya Swilo swo Tihanyisa, leyi pimiweke eka migingiriko ya ikhonomi.
- (b) Ku aka swikili swa vutshila na leswi fambelanaka na ntirho(ku katsa ku titirha).
- (c) Ku nyika mikoteko ya dyondzo ya lavakulu.
- (d) Swikili swo endla mali na vutivi.
- (e) Antswiso wa vuswikoti byo tirha, ku katsa ku titirha.
- (f) Ku endla mali ku suka eka migingiriko ya vumaki.
- (g) Ku ndlandlamuxa ku kota ku tholeka na ku kuma matimba.
- (h) Ku nyika vuleteri kumbe vulanguteri eka vaaki va vavuyeriwa. Swiave sweswo swa pimiwa hi ku pima nhlayo ya ku durha ka nkarhi (ku nga katsiwi tendzo kumbe nkarhi wo fambafamba) lowu tirhisiwaka hi vatirhi kumbe vufambisi bya Vandla leri Pimiweke eka ku endla migingiriko yaleyo. Ku tiyimelela loku nga erivaleni byi fanele byi seketela xikoxo xihhi kumbe xihhi xa ku durha ka nkarhi lowu engetelekeke, ku ringanisiwa na vukulu na vutshila bya muleteri kumbe mulanguteri).
- (i) Nhlayiso wa yuniti ya nhluvukiso wa ikhonomi ya vanhu hi Vandla leri Pimiweke. I xiphemu xexo xa miholo na tihakelo xi vangiweweke hi nkarhi lowu tirhisiweke hi vatirhi, eka na mitirhiso yin'wana leyi fambelanaka na, ku phuromota na ku simeka swiave leswi endlaka nhluvukiso wa ikhonomi ya vanhu.

Migingiriko leyi vuriweke eka xiphemu xa (a) ku fika eka (g) laha henhla, yi vula migingiriko leyi antswisaka vuswikoti bya vanhu vantima lava nga riki vatekaxiave eka ikhonomi ku va va katsiwa eka ku tekaxiave eka ikhonomi hi ndlela yo hlayiseka hi ku khutaza ku simekiwa ka swiave swa nhluvukiso wa ikhonomi ya vanhu leswi hlanganisiwaka na ku antswisa swiyimo swa mali ya vanhu vantima ku endlela ku heta matimba ku seketeriwa na ku nyikiwa. Xikombiso, mphakelo wa nhluvukiso wa mali eka vaaki, vuleteri kumbe vulanguteri bya vaaki va vavuyeriwa leswi nga ta va pfuna ku ndlandlamuxa xiyimo xa mali kumbe ku nyika swipimelo swo hlawuleka eka vaaki va vavuyeriwa loko va xava nhundzu kumbe vukorhokeri.

Ku ya emahlweni, Tikhodi eka "Xedulu xa 1 eka nhlamuselo na Tinhlamuselo " hi ku engetela eka migingiriko leyi xaxametiweke laha henhla, yi kombisile leswaku swiave swa SED swi nga teka xivumbeko xa:

- (a) minongonoko ya nhluvukiso wa vavasati, vantshwa na vanhu lava tsoniweke, vanhu lava tshamaka ematikoxikaya;
- (b) nseketelo wa minongonoko ya nhlayiso wa rihanyu na HIV/AIDS;
- (c) nseketelo wa minongonoko ya switirhisiwa swa dyondzo

na timatheriyali eka xiyenge xa dyondzo ya le purayimari, sekondari na le henhla, na tibasari na swikolaxipi.

(d) vuleteri bya vaaki; nhluvukiso wa swikili elka vanhu lava pfumalaka mitirho na dyondzo ya lavakulu na vuleteri; kumbe

(e) nseketelo wa vutshila, minongonoko ya nhluvukiso wa swa mfuwo kumbe mitlangu.

5. I yini xi nga ta ka xi nga ringaneli Nhluvukiso wa Ikhonomi ya Vanhu?

Nseketelo wihi kumbe wihi wa migingiriko leyi hlamuseriweke eka 4 laha henhla, hikwalaho ka swiave swa SED wu nge endliwi wo pfuna hi muxaka wa wona ku fana na swinyikelo ntsena leswi nga fambelaneku na ku endla mali. Ku ya emahlweni, SED a yi ringani na Vuvekisi bya Ntshamiseko bya Nhlango (CSI).

CSI yi tirhisiwa swinene ku phumotla ku navela lokunene eka miganga leyi vandla leri pimiweke ri tirhaka kona, kambe a yi fikeleli xikambelo xo endla mali. Leswi hi ntlovelo swi hi muxaka wa nyikiwa, xikombiso, ku nyikela yunifomo ya xikolo na tibuku, ku lunghisa miako, ku nyikela maphasele ya swakudya sw.sw.

Eka ku lulamisa ku hundzuluxiwa ka minongonoko ya CSI yi va swiave swa SED, ku vuriwile leswaku ndlela leyi Tikhodi ti pfapfarhutiweke hayona yi endla leswaku swi olova eka mavandla ku pfilungana tilayini exikarhi ka nhluvukiso wa ikhonomi ya vanhu na vuvekisi bya mavandla ya vanhu.

Hambiswiritano, swi fanele swi tsundzukiwa leswaku tindhawu ta SED ti tshembhela switsanana eka swinyikelo naswona ti endla mali ya vavuyeriwa ku endlela ku tumbuluxa na ku hlayisa mfikelelo wo heta nkarhi woleha eka ikhonomi Laha hansi i xikombiso xa leswi vandla ri nga endlisaka swona mbuyelo wa nkoka hi ku nyika leswi landzelaka eka ku simeka migingiriko leyi vuriweke eka ndzimana ya 4 laha henhla:

Muxaka wa swiave leswi ringanelaka	Tsengo wa xiave	Mhaka yo vuyeri wa
Mpfuneto na swiave leswi fambelanaka		
Swiave swa Mpfuneto	Mali hi xitalo ya mpfuneto	
Tihakelo to kongomisa leti kumiweke eka ku seketela nhluvukiso wa ikhonomi ya vanhu, migingiriko leyi kongomisaka eka xiyenge kumbe Swiave leswi Pfumeleriweke swa Nhluvukiso wa Ikhonomi ya Vanhu	tihakelo leti tiyis isiweke (ta mali na to ka ti nga ri ta mali)	Ntshovo wa

100% hi ku tlhandlekela eka maendlelo ya ntolovelo ya bindzu lama seketelaka nhluvukiso wa ikhonomi ya vanhu, migingiriko leyi kongomisaka eka xiyenge kumbe	Mali ya ntshovo (hi ku engetela eka ntshovo wa ntolovelo wa binzu)	Ntshovo wa
Migingiriko leyi Pfumeleriweke ya Swiave swa Nhluvukiso wa Ikhonomi ya Vanhu		
Tihakelo leti yaka emahlweni leti kumiweke loko ku seketeriwa nhluvukiso wa ikhonomi ya vanhu, migingiriko leyi kongomisaka eka xiyenge kumbe Swiave leswi Pfumeleriweke swa Nhluvukiso wa Ikhonomi ya Vanhu.	tihakelo leti tiyis isiweke (ta mali na to ka ti nga ri ta mali)	80%
Swiave swa xiyimo xo Thola		
Vukorhokeri bya xiphurofexini lebyi nyikiweke ku ri hava tihakelo lebyi seketelaka nhluvukiso wa ikhonomi ya vanhu, migingiriko leyi kongomisaka eka xiyenge kumbe Swiave leswi Pfumeleriweke swa Nhluvukiso wa Ikhonomi ya Vanhu	Mpimo wa awara ra xiphurofexini	80%
Vukorhokeri bya xiphurofexini lebyi nyikiweke hi ntshovo lebyi seketelaka nhluvukiso wa ikhonomi ya vanhu, migingiriko leyi kongomisaka eka xiyenge kumbe Swiave leswi Pfumeleriweke swa Nhluvukiso wa Ikhonomi ya Vanhu.	Nkoka wa ntshovo ku ya hi mpimo wa awara wa bindzu ra xiphurofexini	80%
Nkarhi wa vatirhi va Vanadla leri Pimiweke lava hangalasiweke ku ya pfuna vavuyeriwana Nhluvukiso wa ikhonomi ya vanhu, migingiriko leyi kongomisaka eka xiyenge kumbe Swiave swa Nhluvukiso wa Ikhonomi ya Vanhu leswi Pfumeleriweke	N'hweti na n'weti muho lo wu avanyisiwa hi 160	80%

6. Mpimo wa Swiave swa Nhluvukiso wa Ikhonomi ya Vanhu

Eka ku tekela enhlokweni swiave swa SED, n'waxiphurofexini wo tiyisisa tanihi leswi swi hlamuseriweke eka manyuwali wo tiyisisa wa dti lowu hangalasiweke hi 18 Mawuwani 2008(tanihi leswi wu nga ta cinciwa nkarhi na nkarhi), u laveka ku tiyisisa xiyimo xa B BBEE xa vandla leri vuyeriwaka hi vumbhoni lebyi faneleke na byo ringanela, a kuma ntiyisiso ku suka eka vandla leri vuyeriwaka kumbe vatekaxiave va vantima leswaku ri enerisile nhlamuselo ya "vanhu vantima" na ku amukela xiave, na ku tiyisisa leswaku gingiriko ra SED ri sunguriwile na ku simekiwa hi nkarhi lowu npimiweke lowu endleke leswaku ku va

na ku endliwa ka mali ya vavuyeriwa.

7. Ku pimiwa ka Migingiriko ya Thedi Phati

Laha gingiriko ra SED ri simekiweke hi thedi phati, swiave swa vandla leri pimiweke swi fanele swi sunguriwa na ku simekiwa na muvuyeriwa loyi a kongomisiwaka. Siave ntsena swa nkwama/mali eka thedi phati a swi ringaneli ku tekeriwa enhlokweni tanihi tipoyinti ta SED. Ku ya emahlweni, swiave leswi endliweke endzhakui ka siku ro pima a swi nge tekeriwa enhlokweni.

Laha thedi phati leyi kombisiweke hi vandla leri pimiweke ku fambisa swiave swa rona swa SED ku ri Nhlango lowu nga Endleku Phurofiti (NPO) kumbe Nhlango wo Vuyeriwa Vaaki (PBO)ku katsa Tikhamphani leti nga Endleku Phurofiti (NPC), vandla rero ri fanele ri kota ku humesa ku nga ha ca xitifikhethi xa B BBEE kumbe xihlambanyo xa vumbhoni lexi tiyisisiweke eka nandzelelo wa rona wa B BBEE.

TiNPO/TiPBO/TiNPC ti vuriwa mabindzu yo hlawuleka hi xikongomelo xa mpimo wa B-BBEE. Nandzelelo wa tona wa B-BBEE wu pimiwa hi ku ya hi Xitatimente xa 004 (lexi tlhelaka xi vuriwa khadirankutlunya ro hlawuleka).

Khadirankutlunya ro hlawuleka ri tlawahata mabindzu yo hlawuleka hi ku ya hi mali ya lembe, mpimanyeto lowu averiweke kumbe marhisiti ya tsengo hinkwawo.. Leswi swi vula leswaku vandla leri hlawulekeke leri nga na R0 na le hansi ka R10 million ya mali ya lembe / mpimanyeto lowu averiweke/ tsengo hinkwawo ri tekiwa tanihi Bindzu Leritsongo leri Ntshunxiweke (EMEs), loko mali ya lembe leyi averiweke/mpimanyeto tsengo hinkwawo wu ri ehenhla ka R10 million kambe ehansi ka R50 million ya vuriwa Bindzu Leritsongo leri Ringanelaka (QSE), naswona lama nga na mali ya lembe /mpimanyeto lowu averiweke tsengo hinkwawo ya R50 million ku ya ehenhla ya vuriwa mavandla lamakulu,

Leswi u kumisaka swona Xihlambanyo xa Vumbhoni lexi Tiyisisiweke/Xitifikhethi xa B BBEE:

Ti EME to hlawuleka ti nyikiwa xiyenge xa 4 xa otometiki kambe loko ri ri na 51% wa vavuyeriwa va vantima ku ta va xiyenge xa 2, na 75% wa vavuyeriwa va vantima ri ta kuma xiyenge xa 1. Ti EME ti fanele ti kuma ntsena xihlambanyo xa vumbhoni lexi tiyisisiweke. Langutisa thempuleyiti leyi khomanisiweke ku kuma xiletelo.

Ti QSE to hlawuleka ti fanele ti pimiwa hi nwaxiphurofexini wo tiyisisa loyi a nyikiweke mpfumelelo (<https://www.sanas.co.za/Pages/index.aspx>) ku kuma xitifikhethi xa B-BBEE. Kambe loko ti ri na 51% wa vavuyeriwa va vantima ti ta ta xiyenge xa 2 naswona 75% wa vavuyeriwa va vantima ku ta va xiyenge xa 1 Ti tlhela ti laveka ku tata xihlambanyo xa vumbhoni lexi tiyisisiweke xa ti QSE.

Mavandla lamakulu yo hlawuleka ya fanele ya tiyisisiwa hi n'waxiphurofexini wo tiyisisa loyi a nyikiweke mpfumelelo.

Xana u tihlanganisisa ku yini na hina:

B-BBEE Commission

the dtic Campus

Block E, 2nd Floor

77 Mentjies Street

Sunnyside

0002

the dti Postal Address

Private Bag X84 Pretoria

0001

Riq: (+27) 12 394 1535

Imeyili MRamare@beecommission.gov.za

Website: www.bbbeeecommission.co.za